

عنوان: موانع استکبار سیاسی از منظر قرآن کریم (گام دوم انقلاب)

فیروزه قلی وندان^۱

چکیده

استکبار در قرآن به معنای خود برتر بینی آمده است. این معنا در ابعاد عبادی، سیاسی، اقتصادی، و علمی قابل تعریف است. قرآن کریم ویژگی های سیاسی مستکبران و شیوه های متنوع آنان را برای تسلط به مستضعف بیان نموده است. و مقام معظم رهبری نیز در طی سخنان گسترده در مورد استکبار سیاسی و راه های مقابله با آن نیز فرمایشاتی داشته اند که در این تحقیق به بررسی و جمع آوری آنها پرداخته شده است. همچنین طی آیاتی اصول و شیوه های مبارزه با استکبار سیاسی را به خوبی روشن کرده است. در پژوهش حاضر در پی پاسخ به سوال چیستی، مفهوم استکبار و ویژگی های سیاسی مستکبرین در قرآن و بیانات رهبری هستیم. در این مقاله با استفاده از روش تفسیر متن محور و با تکیه بر روش تفسیر قرآن کریم قرآن تلاش شده است تا برای پاسخ به سوال چیستی موانع استکبار سیاسی از منظر قرآن و با ارائه تعریفی جامع و تحلیلی دقیق از ماهیت استکبار سیاسی و بررسی حوزه معنایی این واژه، تحلیل و ریشه یابی انواع و اقسام آن و استخراج عوامل و ریشه ها و آثار این پدیده پرداخته شود چرا که یکی از مباحث مهم قرآنی در حوزه جامعه شناسی، تحلیل و بررسی استکبار در ابعاد وسطوح مختلف آن است بنابراین ضروری است که ما راههای مقابله با استکبار را فرا گیریم.

کلید واژه استکبار. موانع. سیاسی.

^۱ طلبه سطح دو حوزه علمیه الزهرا

استبکار یکی از مفاهیم مهم در اندیشه اسلامی است، چنانکه خداوند در بسیاری از آیات قرآن کریم ضمن مذمت این صفت دستور مبارزه با آن را به مسلمانان می دهد. مقام معظم رهبری نیز طی بیانات گسترده ای ضمن معرفی استکبار به عنوان یک صفت مذموم، خود با مستکبرین مبارزه کرد. و جوانان و مردم ایران را نیز به این امر توصیه کرده اند. در این منابع نه تنها به تعریف استکبار سیاسی بسنده نشده است بلکه ویژگی های و شیوه های عملیاتی مستکبرین و راه های مقابله با آنها نیز اشاره شده است. این پژوهش با توجه به اهمیت مفهوم استکبار سیاسی در اسلام و تاکید دستورات قرآنی و بیانات رهبری لازم و ضروری است که در شناخت مختصات فکری و جهان بینی مستکبرین با طرح سوال "چیستی موانع استکبار سیاسی از منظر قرآن کریم و فرمایشات رهبری" ابتدا به تعریف لغوی و اصطلاحی استکبار پرداخته سپس سعی شده با توجه به آیات قرآن و تفاسیر آیات قرآن و سخنان مقام رهبری، موانع استکبار سیاسی تبیین شود. هدف ما از نوشتن این مقاله آشنایی بیشتر خود و دوستان در مورد موانع استکبار سیاسی از منظر قرآن و از نظر رهبر است

در مورد استکبار سیاسی مقالات زیادی نوشته شده است از جمله :

معنا شناسی استکبار در قرآن کریم بر پایه روابط هم نشینی (پژوهش با قرآن و حدیث بهار و تابستان ۱۳۹۹) استکبار و استضعاف در قرآن محله معرفت آبان ۱۳۹۸)

نظام سلطه در اندیشه و دیدگاه مقام رهبری مجله پژوهشی راهبردی انقلاب اسلامی تابستان ۱۳۹۸
ولی طبق مطالعات انجام شده راجع موانع استکبار سیاسی از منظر قرآن و گام دوم انقلاب، کتاب و مجله ای یافت نشد برای همین در صدد گرد آوری این تحقیق برآمدیم، امیدواریم که مفید واقع شود
روش مقاله به صورت کتابخانه ای می باشد

موانع در لغت و اصطلاح

موانع. مانعه. چیزی که بازدارنده و ممانعت کنند کسی را از کاری و هر آنچه مانع اجرای کاری گردد خود را به شره در کارهای مخوف اندازد و از موانع آن و رجوع به مانع و مانعه شود.

استکبار در لغت و اصطلاح

استکبار از ریشه "کبر" به معنی اظهار خود بزرگی و برتری جویی است^۲ یعنی کسی که به دنبال برتری جویی به این خاطر است که خود را از دیگران بزرگ شمرده و به دنبال جایگاهی است که شایسته آن نیست^۳ به همین دلیل است که مستکبر، همیشه از پذیرفتن حق خود داری می کند این منظور می گوید: استکبار یعنی نپذیرفتن حق از روی عناد و تکبر^۴ خود داری از پذیرفتن حق، نتیجه خود برتر بینی است. علامه طباطبایی نیز استکبار را به اصرار بر نشیندن سخن حق و پذیرفتن دعوت الهی تفسیر می کند^۵ استکبار و کبر مشتقات مختلفش، به معنای افزایش، بزرگی و خود بزرگ بینی است حاصل آنکه این واژه از ریشه "کبر" به معنای برتری خواهی و امتناع از پذیرش حق از روی عناد و تکبر است. اما در اصطلاح به معنای سلطه جویی، استعمار و استثمار معنا می شود

انقلاب در لغت و در اصطلاح

کلمه انقلاب در لغت به مفهوم دگرگونی و تغییر اساسی است

^۲ راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ق، ص ۶۹۷

^۳ قرشی، ۱۳۷۱، ص ۷۴

^۴ ابن منظور، ۱۴۱۴ق، ص ۱۲۶

^۵ طباطبایی، ۱۴۱۷ق، ص ۱۲۶

فلاسفه، معتقدند انقلاب به معنای آن است که ذات و ماهیت یک شی متغییر بنیادین کند؛ در واقع فلاسفه تغییر اساسی در محتوا با حفظ و استحاله و تغییر ذاتی در فرم و محتوا "انقلاب" می نامند. در عرصه سیاست نیز انقلاب به مفهوم تغییری پایه ای در نهاد حکومت است.

مفهوم استکبار در قرآن

واژه استکبار و مشتقات آن ۴۸ مرتبه در قرآن کریم آمده است. استکبار مصدر باب استفعال و از ریشه اکبر به معنای بزرگی و عظمت^۶ است. راغب در مفردات با استکبار را هم معنی و مترادف با کبر و تکبر به معنای تعظم و خود برتر بینی در انسان ظاهر می شود همان دانسته و به اعتقاد او حالتی که ناشی از خود برتر بینی در انسان ظاهر می شود همان استکبار^۷ است به معنای عدم پذیرش حق از روی تکبر و عناد نیز معنا شده است. طبرسی در ذیل آیه ۳۴ سوره بقره استکبار را به مفهوم خود را بزرگ پنداشتن و خود بزرگ بینی معنا کرده و معتقد است استکبار نیز از همین ماده و به معنای تکبر ورزیدن است^۸ همچنین وی در تفسیر آیه ۲۱ سوره ابراهیم استکبار را حالتی می داند که شخص به ناروا خود را برتر بداند براساس تعاریف ارائه شده مستکبرین کسانی هستند که به ناحق به دنبال برتری بر دیگران هستند. توجه به این نکته ضروری است که در فرهنگ قرآنی واژه استکبار در همه موارد استفاده شده همیشه به عنوان یک صفت مذموم مورد توجه قرار گرفته است.

استکبار سیاسی در قرآن

إِنْ فَرَعُونَ عَلَا فِي الْأَرْضِ أَهْلَهَا شَيْعًا يَسْتَضَعِفُ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ يُذَبِّحُ أَبْنَاءَهُمْ وَيَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ ۚ إِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ

همانا فرعون در زمین (مصر) تکبر و گردنکشی آغاز کرد و میان اهل آن سرزمین تفرقه و اختلاف افکند، طایفه‌ای از آنها (بنی اسرائیل) را سخت ضعیف و ذلیل می کرد، پسرانشان را می کشت (که مبادا به ظهور موسی

^۶ فراهیدی ۱۴۱۰ ج ۵

^۷ راغب اصفهانی ۱۴۱۲ ج ۷

^۸ طبرسی ۱۳۸۰ ج ۱

قدرت یابند) و زنانشان را زنده می گذاشت که به خدمت پردازند). همانا فرعون مردی بسیار مفسد و بد اندیش بود

مستکبران سیاسی، کسانی اند که حاکمیت جامعه را به ناحق دست می گیرند و بندگان خدا را کوچک، پست، نادان، و صغیر و خود را قیم و بزرگ آنان می شمردند و برگردن آنان سوار می شوند و آنان را به بردگی می گیرند و به ناحق و بر خلاف اصول فطری، عقلی، و دینی بر مردم حکم می رانند. استکبار فرعون، نمرود و همه حاکمان ستمگر در طول تاریخ از این نوع بوده است؛ بنابراین از مجموع آیات مرتبط با بحث در قرآن کریم می توان گفت که حکمرانی به ناحق بر مردم، همان استکبار سیاسی است

عواقب استکبار در قرآن

- ۱- دوری از محبت خداوند همان طور که رضایت خداوند برترین پاداش انسان های شایسته است^۹. دوری از محبت خداوند نیز می تواند بدترین کیفر برای مستکبران^{۱۰} باشد
- ۲- دوری از راه راست: در برخی آیات قرآن دوری از راه راست نیز یکی از عواقب استکبار دانسته شده^{۱۱} است
- ۳- خواری در سوره اعراف آیه ۱۳ فخواری یکی از نتایج استکبار معرفی شده است و امیر مومنان^{۱۲} نیز به این اشاره دارد. گرچه متکبر در لحظه ی تکبر ورزیدن، احساس برتر بودن، ولی قطعاً خواری در دنیا و آخرت است
- ۴- عذاب: در برخی آیات قرآن کریم عذاب خوار کننده و عذاب دردناک عواقب استکبار دانسته شده اند و تهدید به عذاب مستکبران نیز دیده می شو^{۱۳}د

راه درمان

استکبار در حقیقت بیماری مهلکی است که به درمان نیاز دارد. راه درمان آن را می توان به دو بخش علمی و عملی تقسیم کرد. راه علمی برای درمان استکبار این است که مخلوق سعی کند جایگاه خود و خالق را بشناسد. به این منظور از آیات قرآن کمک بگیرد

راه عملی درمان تکبر نیز عبارتند از

^۹ آل عمران، ۱۵

^{۱۰} نحل ۲۳

^{۱۱} فاطر، ۴۳

^{۱۲} خطبه ۱۹۲ نهج البلاغه

^{۱۳} لقمان، آیه ۷

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بَطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا وَدُّوا مَا عَنِتُّمْ قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَاءُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ وَمَا تُخْفِي
⁴⁷ صُدُورُهُمْ أَكْبَرُ ۚ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ ۚ إِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ

ای اهل ایمان، از غیر همدینان خود دوست صمیمی همراز نگیرید، چه آنکه آنها از خلل و فساد در کار شما
 ذره‌ای کوتاهی نکنند، آنها مایلند شما همیشه در رنج باشید، دشمنی شما را بر زبان هم آشکار سازند و محققا
 آنچه در دل دارند بیش از آن است. ما به خوبی برای شما بیان آیات کردیم اگر عقل را به کار بندید

در ادامه می‌توانیم به آیاتی که ما باید در صدد آن برآییم که دشمن نتواند پیروز شود در قرآن کریم نیز آمده
 که اگر تلاش ما این باشد که به وسیله حرکت صحیح و درست و منطقی بتوانیم به عصبانی کردن دشمن
 پردازیم که آیه ۱۲۰ سوره توبه به آن اشاره می‌کند و در آیات دیگر با بهم ریختگی روحی تضعیف کرده و
 شکست دهیم

مَا كَانَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ حَوْلَهُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ أَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ وَلَا يَرْغَبُوا بِأَنْفُسِهِمْ عَنْ نَفْسِهِ ۚ ذَٰلِكُمْ بِأَنَّهُمْ
 لَا يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ وَلَا نَصَبٌ وَلَا مَخْمَصَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَطْئُونَ مَوْطِئًا يَغِيظُ الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نِيلاً إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ
 بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ

اهل مدینه و بادیه‌نشینان اطرافشان نباید هرگز از (همراهی) پیغمبر تخلف کنند و نه هرگز جان خود را از جان
 او عزیزتر شمارند، زیرا هیچ رنج تشنگی و خستگی و گرسنگی در راه خدا نکشند و هیچ قدمی در جایی که کفار
 را خشمگین کند نهند و هیچ دستبردی به دشمنان نرسانند جز آنکه در مقابل هر یک از این رنج و آلام عمل
 صالحی در نامه اعمالشان نوشته شود که خدا هرگز اجر نیکوکاران را ضایع نخواهد گذاشت

وَعَدَكُمْ اللَّهُ مَغَانِمَ كَثِيرَةً تَأْخُذُونَهَا فَعَجَّلَ لَكُمْ هَٰذِهِ وَكَفَّ أَيْدِيَ النَّاسِ عَنْكُمْ وَلِتَكُونَ آيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ وَيَهْدِيَكُمْ
 صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا

آه عمران آیه ۱۱۸ ⁴⁷

خدا به شما (لشکر اسلام) وعده گرفتن غنیمت‌های بسیار داده که این (یک غنیمت خیر) را برای شما تعجیل در انجام آن فرمود و دست مردم (کافر) را از سر شما کوتاه کرد (تا همپیمانان یهود عبرت گیرند) و تا (این فتح و 2- غنیمت) آیت و دلیل اهل ایمان (بر صدق وعده خدا) باشد و خدا شما را به راه راست هدایت فرما^{۴۸} ید

و دیگر آیاتی که به آن اشاره می کنند

وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا^{۴۹}

چرا در راه خدا جهاد نمی کنید و در راه (آزادی) جمعی ناتوان از مرد و زن و کودک که (در مکه اسیر ظلم کفارند و) دائم می گویند: بار خدایا، ما را از این شهری که مردمش ستمکارند بیرون آر و از جانب خود برای ما (بیچارگان) نگهدار و یآوری فرست

تفسیر: وظیفه مسلمانان درباره مستضعفان: مستضعف با ضعیف تفاوت دارد ضعیف کسی است که ناتوان است ولی مستضعف کسی است که بر اثر ظلم و ستم های دیگران ضعیف مانده است خواه استضعاف فکری، فرهنگی، سیاسی، خواه اخلاقی، اقتصادی^{۵۰}

خداوند در این آیه می فرماید که در راه خدا و در راه مستضعفان پیکار کنید برای مومنان خالص و پاکدل کافی است که به آنها گفته شود "در راه خدا قیام کنید" تا دعوت خدایشان را اجابت کنند اما خدا مومنان دیگر را که در آن درجه ایمانی نیستند با این جملات تشویق می کند که جنگ شما با کفار علاوه بر اینکه در راه خداست در راه آزاد سازی برادران دینی و زنان و فرزندان خودتان از اذیت و آزار دشمنان خدا نیز است و به این ترتیب غیر آنها را بر می انگیزد اگر چه اسلام تعصب های نژادی و فامیلی را نفی کرده و تعصب و غیرت در مورد خویشاوندان را پس از اسلام آوردن آنها تایید فرموده است این آیه در مورد افرادی است که مظلومانه گرفتار ظالمان شده اند و از خدا تقاضای نجات دارند مانند مسلمانی که نتوانستند هجرت کنند و در مکه زیر آزار و شکنجه مشرکان قرار داشتند شایان توجه است پس جهاد همگانی خیلی مهم است و دیگری دعا است

المیزان ج ۴ ص ۴۲۰^{۴۸}
نسا آیه ۷۵^{۴۹}

۲: وجود رهبر صالح

وجود رهبر صالح: داشتن رهبر صالح یکی دیگر از راههای مقایله با استکبار است. که ما می توانیم با استفاده از علم و تجربیات بزرگوار به آن بپردازیم بر طبق این نظر و سخنان آیت الله خامنه ای در مورد استکبار این است که مقام معظم رهبری بارها تصریح کرده اند که موضوعاتی مانند انرژی هسته ای و مسئله موشکی و حقوق بشر برای دشمنان بهانه است و هدف اصلی استکبار خاموش کردن موتور حرکت انقلاب یعنی اسلام و تسلط یافتن بر کشور و مردم است هدف استکبار در طول سالیان متمادی سرنگونی نظام اسلامی بوده است اگر در نحوه برخورد با استکبار با ایران اسلامی تاملی صورت گیرد تلاش برای استحاله و نابودی اسلام کاملاً مملوس است مثلاً فرض کنید نظام اسلامی با فشارهای شرطی دشمن مواجه می شوید مراد ما از فشار شرطی این است که یک فشاری را وارد می کنند مثلاً تحریم را بعد می گویند این را بر می داریم به شرط اینکه فلان کار انجام بگیرد. این جور نیست که ادم را به کلی مایوس کنند می گویند برمی داریم اما شرطش این است که این کار باید انجام بگیرد این چیز خطرناکی است خیلی چیز مهمی است و این شرط ها ممکن است شرطهای به شدت گمراه کننده و هلاک کننده باشند در چنین وضعی انسان چه کار باید بکند؟^{۵۱}

و رهبر معظم انقلاب فرموده اند در برابر این دشمن و این جبهه (استکبار) این ملت عزیز و پایدار ما نیاز دارند به اینکه هویت خود را محکم کنند و شخصیت و هویت و عناصر شخصی خودشان را مستحکم کنند و قدرت دورنی خودشان را از یاد بخشند این نیاز قطعی است و آنچه به یک ملت و یک نهضت هویت می دهد دارا بودن یک زیر بنای فکری مستحکم است علت اینکه خیلی از کشور های که انقلاب کرده اند و حرکاتی را ضد سلطه و ضد استکبار و ضد ظلم و استبداد به وجود آورده اند بعد از مدت کوتاهی بعضی بعد از پنج سال بعضی ها بعد از ده سال به کلی از آن راه برگشتند و رفتند و در همان راه خودشان و مثل آنها شدند این بود که زیر بنای فکری محکمی در اختیارشان نبود اینکه می بنید در بعضی از کلمات بیگانه ها که بعضی داخلی ها هم متأسفانه از آنها تقلید می کنند دشمن اصلی برای سلطه گران همین زیر بنای اسلامی است این زیر بنا را از اسلام گرفته شده اگر مجلدات متعدد فرمایشات امام را ملاحظه کنید این زیر بنای عقیدتی کاملاً در آنجا منطقی است و بیانات گسترده ی امام راحل یک ذخیره غنی در این زمینه است و بعد هم درس هایی ارزشمندی از قبیل شهید

بیانات در دیدار اعضای مجلس خبرگان ۱۳۹۹/۱۲/۵۱

نتیجه گیری

۱۳ روز ملی مبارزه با استکبار را روز نمایش و عظمت ملت ایران است و یاد آور نقاط فراموش نشدنی در تاریخ مبارزاتی انقلاب اسلامی ایران است روز ملی مبارزه با استکبار از ارکان رویارویی و ستیز با استکبار جهانی به ویژه آمریکای جهانخوار است این روز مهم را انقلاب در خود جای داده است و همواره در اذهان ملت بزرگ ایران به یک حماسه بزرگ و به یاد ماندنی ماندگار خواهد ماند عزم راسخ امت ایران اسلامی و این یادآور روزهای سرنوشت سازی است که با شعار مرگ بر آمریکا با نشاط و شور در سرنوشت سازی ملت بزرگ ثایران همواره نقش ایفا می کند و دنیا باید بداند مبارزه با آمریکا به عنوان نماد استکبار جزء عقاید فراموش نشدنی مردم ایران اسلامی است و تاکید میکنیم تسخیر لانه جاسوسی از بزرگترین پیروزی های ملت ایران اسلامی است ملت بیدار ما هرگز وعده های تزیین شده با مذاکره دورغین را نخواهند پذیرفت ترامپ و بایدن هر دو، دو روی یک سکه و هر کدام رای آورد دشمنی آمریکا با انقلاب اسلامی تمام شدنی نیست آری طبیعت غارتگری، آدم کشی، خیانت، غارت و بد عهدی آمریکا تمام ناشدنی است اگر می بینیم صدای کودکان یمنی در زیر آوار سنگ و خاک با بمب های خوشه ای آمریکا به گوش جهانیان نمی رسد باید بدانیم این برگرفته از لابی صهیونیسم ها با سران سر سپرده ای است که جز چپاول، جرم و خیانت ادامه حیات ننگین خود را نمی بینند

منابع

- ۱- قرآن کریم
- ۲- المفردات فی غریب القرآن، راغب اصفهانی، حسین بن محمد ۱۴۱۲ق، دمشق
- ۳- استکبار ستیزی در قرآن، گزارشی از کتاب به اهتمام عبدالحسین برهانیان، عضو هیئت علمی پژوهشکده تحقیقات اسلامی
- ۴- تبیین مفهوم استکبار و ویژگی های حاضر فرهنگ مستکبرین در قرآن، افشین سلیمی، دانشجوی کارشناسی ارشد اندیشه سیاسی اسلامی، پژوهشکده امام خمینی
- ۵- بیانات رهبری، سال ۱۳۹۵، چاپ نهم نشر علم
- ۶- حیات فکری و سیاسی امامان شیعه، جعفریان رسول ۱۳۹۱، تهران، نشر علم
- ۷- گونه شناسی استکبار و ماهیت آن در قرآن کریم، حسینی پور، سیما پیروز فر ۱۳۹۷
- ۸- تفسیر نمونه، مکارم شیرازی، ناصر، ۱۳۷۳، تهران، دار الکتب اسلامی
- ۹- تفسیر المیزان، طباطبایی، سید محمد حسین ۱۳۷۳ ترجمه محمد باقر موسوی همدانی، قم، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم
- ۱۰- التحقیق فی کلمات قرآن کریم، مصطفوی، حسن ۱۳۶۰ش، تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب
- ۱۱- دهخدا. علی اکبر. نشر ۱۹۳۱